

PROBLEMATIKA IN NEKATERI VIDIKI SLOVARSKÉ (IZ)RABE TERMINA *INTERKULTURNOST*

Martina Potisk

Ruše

UDK 811.163.6'373.45'374.3:316.72

Analizirani slovarski opis termina interkulturnost kritično ovrednotim z metodično-teoretskim uvidom v družboslovne premisleke in slovaropisno sistematiko. Medtem ko kvalitativno očrtam večpomenski kontekst konkretne (tako slovarske kakor tudi akademske) paradigme interkulturnosti, nastane začasni slovarski sestavek za spregledano geselsko iztočnico transkulturnost.

slovarska definicija, interkulturnost, transkulturnost, *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, dejanska pomenska raba

The analyzed lexical description of the term 'interculturality' is critically evaluated through methodical-theoretical insight into culturological reflections and a lexicographical scheme. While the polysemous context of the specific (both lexical and academic) paradigm of interculturality is outlined, the makeshift lexical unit for the overlooked headword trans-culturality arises.

lexical definition, interculturality, transculturality, *Dictionary of Newer Standard Slovene Words*, actual semantic usage

Uvod

Evropska (in sočasno seveda tudi slovenska) propaganda humanističnega koncepta interkulturnosti (medkulturnosti),¹ v združevalnem okviru starocelinske politike sicer bolj znana pod »skandiranimi« pozivi k »enotnosti v različnosti« (Komel 2002: 80), doživi razvidnejši razmah šele leta 2008, ko se konstitutivna podoba novodobne evropskosti izriše skozi Evropsko leto interkulturnega dialoga na čelu s slovenskim državnim vrhom. Mednarodno priznana srenja govorcev, ki novonastalo krilatico *interkulturnost* razume kot »spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami z različnim etničnim, kulturnim, verskim in jezikovnim ozadjem« (Kalčina 2009: 79, 46. člen), se v programskem okviru mednarodnih zasedanj Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU (Ljubljana, 7.–8. januar 2008) in Izobraževanje za medkulturni dialog (Nova Gorica, 8.–9. maj 2008) nemudoma poenoti »v zavesti o nujnosti interkulturnega dialoga za sodobno Evropsko unijo, še več, za dostojen in človeka vreden obstoj demokratičnega sveta« (Mikolič, Kozak 2008: 14). Tedaj globalni fenomen interkulturnosti z veliko mero poetičnega priliva zazveni kot

¹ Več o humanističnem izvoru interkulturnosti gl. v Komel (2004: 161–178).

»intenzivna menjava kulturnih dobrin« (Kozak 2008: 19), ki se »rodi v času kulturnega nereda in novega iskanja kulturnih vrednot Evrope« (Chenal 2008: 43). Najbrž tudi zato slovenski družboslovci prav v tem času načnejo razpravo o terminološki in označevalski zmedi v obči rabi relacijskih sintagem, kot so »medkulturna strpnost, medkulturna distanca, medkulturni dialog, medkulturno sožitje, medkulturni konflikt, medkulturna asimilacija, adaptacija ali integracija ipd.« (Sedmak 2009: 15), ki služijo za analitično izostritev odnosov med različnimi kulturami. Zaradi siceršnje pomenske sovisnosti, kontekstualne spremenljivosti in prevodne neskladnosti pa se humanistični novotvorbi medkulturnost in večkulturnost na Slovenskem še dandanes pojmuje nadvse neprimerno:

Mnoštvo rab in razumevanj je pripeljalo do tega, da je pojem izgubil svoj pomen, ali če točneje rečemo, danes multikulturalizem lahko pomeni vse in torej ne pove skoraj nič. Poplava definicij in rab je pripeljala do nove redefinicije koncepta iz multikulturalizma v interkulturalizem, ki ga pri nas slovenimo v medkulturnost. V Sloveniji se je že pojem multikulturalizem prevajal v večkulturnost, interkulturalizem pa se prevaja v medkulturnost. Slovenjenje kategorij, ki ne sledi pomenski konotaciji pojma, vnaša dodatne zaplete, pomenske dvoumnosti in nesporazume. (Lukšič Hacin 2011: 147–148)

Z ozirom na nedvoumno sistemsko večpomenskost, ko samostalniški izraz interkulturnost naenkrat označuje konkretno družbeno *realnost*, tj. sobivanje več etničnih skupin, *odnose* med temi etničnimi skupinami in uradno politiko do priseljskih in/ali avtohtonih manjšin (Sedmak 2009: 15), se v članku lotevam kritično-kvalitativne analize slovarskega opisa interkulturnosti. Zanimalo me bo, ali in kako aktualno terminološko zagato na Slovenskem razreši sodobni slovarski sestavek in kot kakšna se zlasti v pragmatičnem referenčnem okviru izkaže slovarska zabeležba tega interdisciplinarnega termina.

Neskladno razmerje med slovarskim opisom in dejansko rabo gesla *interkulturnost*

Termin *interkulturnost* s predpono *inter-* v pomenu 'med', 'v', 'vmes' itn. izvorno nakazuje na tesno prepletenost, povezanost in/ali soodvisnosti dveh ali več sestavin odnosa (prim. Juvan 2000: 8).² Njegovo kulturološko podlago karseda očitno,³ tj. s področno kazalko *SOC*, konkretizira že *Veliki slovar tujk* (2002), medtem ko za geselsko iztočnico slovarskega sestavka postavlja samostalnik *interkulturalizem*:

² Samostalniško besedo *interkulturnost* razpravljalno nazivam kot termin izključno zato, ker lahko tudi v tem primeru govorimo o procesnem vidiku t. i. determinologizacije. Ta nastopi, ko enopomenski samostalniški strokovni izraz prestopa stabilno ločnico med strokovnim in splošnim diskurzom ter se glede na svoj izvorni pomen preobrazi v splošni leksem, pri tem pa dokončno izgubi natančnost, enoznačnost in fiksiranost prvotne opredelitve (Meyer, Mackintosh 2000: 111–138; gl. tudi Žagar Karer 2011: 203).

³ Termin *interkulturnost* (angl. *interculturality*; ekspresivno, pogosto v političnem kontekstu tudi *interculturalism*) besedotvorno parira novotvorbi *multikulturalnost*, v širšo javnost pa ga uvajajo kulturološko naravnani premisleki Horacea M. Kallena (*Culture and Democracy in the United States*, 1924) in Charlesa Taylorja (*Multiculturalism and the Politics of Recognition*, 1992).

interkulturalizem -zma *m* [inter + kulturalizem] medkulturnost, medsebojno vplivanje različnih kultur SOC. (*Veliki slovar tujk* 2002: 507)

Posledično lahko rečemo, da terminološki slovar velikega obsega, kakršnen se Naniki Holz (2005: 97) zazdi *Veliki slovar tujk* (2002), termin interkulturalizem razlagalno usmerja (le) skozi sociološko obeležbo kolektivnega duha, v katerem »ne le da sobivajo različne kulture, vere in jeziki, temveč so ti tudi v intenzivnih stikih in interakciji« (Sedmak 2009: 15). Pri tem pa ta slovar povsem očitno prezre filozofsko definicijo interkulturnosti,⁴ na katero opozori Dean Komel, ko Heideggerjev »Es gibt« (v pomenu 'se daje' oz. se 'daruje') razglasi za hermenevitično bistvo interkulturnosti, ki sooznačuje »kulture v razgovoru« (Komel 2004: 177).

Medtem ko se v *Velikem slovarju tujk* (2002) skladišči izvorno tuje, torej prevzeto, mestoma celo neslovensko strokovno izrazje, slovenski besedni zaklad sčasoma preraste enojezični informativno-normativni razlagalni *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ; v prvem natisu izšel leta 1970). Zato na slovensko slovaropisno prizorišče stopi *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* (SNB; v prvem natisu izšel leta 2012), ki se v dopolnitveni maniri osredotoča na še ne obravnavani »fond« slovenskega besedja večinoma po letu 1991,⁵ tj. na (1) povsem nove izraze, ki so v množični uporabi (npr. *e-pošta*, *esemes*), (2) novotvorbe s širšega kulturno-družbenega polja (npr. *evroligaš*, *evrokratec*), (3) globalne izraze z variantnim zapisom (npr. *trendseter*, *velnes*, *bug*), (4) figurativne in/ali zvrstno zaznamovane večpomenke (npr. *razhroščiti*, *črv*). V SNB zasledimo tudi množstvo oznak, kot so *interkulturnost*, *interkulturni*, *medkulturnost*, *medkulturni*, *múltikúlti*, *múltikultúra*, *múltikulturalizem*, *múltikulturalnost*, *múltikultúrni*, *múltikultúrnost*, *vèčkultúrni*, *vèčkultúrnost*, ki skozi medsebojno odvisnost soustvarjajo slovarsko-vsebinski oris uvodoma problematizirane terminološke zagate.

Slovenska »novotvorba« *interkulturnost* se v SNB izkaže za samostalniško inačico termina *medkulturnost*. V obeh slovarskih sestavkih namreč naletimo na skorajda identična pomensko-razlagalna razdelka, h katerima je pristavljeno različno ponaazarjalno in etimološko gradivo.⁶ Na podlagi podrobnejše analize geselskih člankov pa se izkaže, da prvopostavljeno pomensko-sestavinsko razlago medkulturnosti/interkulturnosti narekuje besedotvorni proces, medtem ko gre njuno drugopostavljeno polno pomensko samostalniško razlago povezati s sociološko postavko, po kateri termin medkulturnost postaja opisni označevalec večkulturne družbe, ki temelji na »aktivni izmenjavi kulturnih elementov« (Sedmak 2009: 15):

ínterkultúrnost -i ž (î-û) 1. kar je, obstaja med različnimi kulturami, navadno na določenem ozemlju; medkulturnost (1): *Sprašuje se, kako je dandanašnji z iskanjem in ohranjanjem svojih korenin, kako z interkulturnostjo, kaj dandanašnja kultura sploh je*

⁴ Na tovrstno »terminološko zaprtost« slovarjev tujk in sorodnih slovarskih priročnikov za vsakdanjo rabo opozori že Stane Suhadolnik (1974: 344–345).

⁵ Gl. Bizjak Končar (2012: 9–11).

⁶ Takšna leksikografska karakteristika opredeljuje tudi sopomenski pridevniški iztočnici *ínterkultúrni* in *mèdkultúrni*.

2. medsebojni vplivi, prepletanje več različnih kultur na določenem ozemlju; medkulturnost (2): *Avtor prikaže Welschevo upravičeno kritiko pojmov, kakršna sta multikulturnost in interkulturnost* E ↑ interkultúrni (SNB 2012: 171)

mèdkultúrnost -i ž (ê-û) 1. kar je, obstaja med različnimi kulturami, navadno na določenem ozemlju; interkulturnost (1): *filozofija medkulturnosti; Kurikul je zasnovan zelo odprto in prožno, tako da seznanjanje s tujim jezikom in prvinami drugih kultur ter ozaveščanje medkulturnosti ni v nasprotju z njegovimi izhodišči in načeli* 2. medsebojni vplivi, prepletanje več različnih kultur na določenem ozemlju; interkulturnost (2): *Medkulturnost je način bivanja, ki prebivalce Evrope že od nekdaj najgloblje prežema* E ↑ mèdkultúrni (SNB 2012: 214)

Ker besedišče v SNB avtentično, velikokrat pa tudi »v neskladju s predpisi o standardizaciji in kultivaciji jezika« (Bizjak Končar 2012: 11), odslikava global(izira)ne »novosti v življenjskem okolju in slogu« (Snoj 2012: 7), začuda med geselskimi iztočnicami, ki so v besednodružinskem okviru »kulturnosti«, zaman iščemo samostalniško novotvorbo transkulturnost (tj. preko- in/ali čezkulturnost). Glede na rezultate opravljenih iskalnih poizvedb po besedilnih korpusih Nova beseda (NB) in Gigafida ter z brskalnikom Najdi.si⁷ bi novonastali termin, ki nikakor ni le nedavna »muha« kritikov interkulturnosti,⁸ že zaradi relevantne besedilne frekvence⁹ lahko uslovarili tudi takole:

tránskultúrni -a -o prid. (â-û) 1. ki sega preko različnih kultur, navadno na določenem ozemlju; čezkulturni (1), prekokulturni (1): *transkulturna komunikacija; transkulturni menedžment; Letošnji festival bo raziskal pojem Evrope skozi njen večetnični, transkulturni in hibridni značaj* 2. ki se nanaša na različne kulture, navadno na določenem ozemlju; čezkulturni (2), prekokulturni (2): *transkulturni projekt; transkulturno prizorišče; Tuji turisti pri nas in mi v tujini predstavljamo vez in pospeševalca transkulturnih spoznanj, ki dvigujejo medsebojno poznavanje, uspešnost in toleranco* E po zgledu angl. *transcultural* iz (↑)tráns... + (↑)kultúren

tránskultúrnost -i ž (â-û) 1. kar sega preko različnih kultur, navadno na določenem ozemlju; čezkulturnost (1), prekokulturnost (1): *V 12 festivalskih dneh bo Ljubljana postala forum za razpravo in premislek o večetničnosti, transkulturnosti in hibridnosti Evrope* 2. medsebojna konvergenca, združevanje različnih kultur na določenem ozemlju; čezkulturnost (2), prekokulturnost (2): *Od tod tudi izraz transkulturnosti, kajti takšne*

⁷ Z navedenimi gradivnimi viri so raziskovalci Novejše slovenske leksike tlakovali inštitutski projekt SNB (Žele 2009: 7; Gložančev 2009: 9–35).

⁸ Zaradi domnevne evropocentričnosti in separatističnosti, ki zadevata sodobno družbenopolitično paradigmo interkulturnosti, so teoretiki (Z. Bauman, N. Yuval Davis, J. Lewis) enoglasno zasnivali kulturološki koncept transkulturnosti (angl. *transculturality*). Z njim so skušali zajeti novodobni, postmoderni proces heterogenega križanja in mešanja kultur (Welsch 1995: 19–39; prim. Sedmak 2009: 16).

⁹ Medtem ko termina transkulturnost in transkulturni zaznamuje precejšnje število besedilnih potrditev, pa izrazi čezkulturni, čezkulturnost, prekokulturni in prekokulturnost, ki imajo dokaj majhno besedilno frekvenco, bodisi niso zadostno »všečni« bodisi (še) niso obče razpoznavni:

transkulturni (NB 33; Gigafida 32; p. Najdi.si 216)

transkulturnost (NB 9; Gigafida 6; p. Najdi.si 30)

prekokulturni (NB /; Gigafida /; p. Najdi.si 1)

prekokulturnost (NB /; Gigafida /; p. Najdi.si 1)

čezkulturni (NB /; Gigafida 3; p. Najdi.si 12)

čezkulturnost (NB /; Gigafida /; p. Najdi.si 1)

(Poizvedbe z dne 16. 2. 2015.)

oblike kultur presegajo tradicionalni pojem kulture in posegajo skozi kulturne zamejitve E ↑ tránskultúrni

Četudi SSKJ in SNB skupaj obsegata nad 113.000 z uredniškega vidika karseda strokovno neoporečnih geselskih iztočnic in podiztočnic, je celo v spremnem govoru k nekaterim specializiranim terminološkim bazam na Slovenskem moč zaslediti funkcionalnostno razvrednotenje splošnih slovarskih priročnikov.¹⁰ Tudi zaradi skrajno sopomenskih slovarskih opomenitev, na kakršne naletimo pri *medkulturnosti*, *interkulturnosti*, *večkulturnosti*, *multikulturnosti*, *multikulturalnosti* in drugih sorodnih novejših izrazih (Mikulec 2010: 254), so se slovenski raziskovalci namesto na SSKJ in/ali na njegov leksikografski »podmladek« SNB pogosto prisiljeni nasloniti na razne tujejezične slovarske priročnike in specializirane razprave ali pa navsezadnje zaupati kar lastni zmožnosti analitično-analogičnega preudarka (prim. Žagar Karer 2011: 120).

Sklep

Neuresničena teza družboslovne stroke, da »bi morali multikulturalizem v slovenski jezik prevajati z besedo večkulturalizem in interkulturalizem v medkulturalizem [...] in ne za opis stanja večkulturnosti (medkulturnosti)« (Lukšič Hacin 2011: 148), že kar sama kliče po temeljitem razmisleku in preudarni (tako splošni kakor tudi specializirani akademski) izrabi omenjenih novotvorb. Splošni slovarski priročniki, kakršna sta SSKJ in SNB, v osnovi sicer ustrezno, vendar zaradi izrazitejšje leksikografske naslonitve na besedotvorni proces povečini »nerealno« in/ali z neskladnimi razlagami osvetljujejo teoretsko paradigmo interkulturnosti. Zato se zlasti za namene znanstveno-raziskovalnega dela zdi natančnejša opredelitev izbranega teoretskega polja interkulturnosti še toliko bolj pomembna, če seveda ne želimo sizifovskega podviga odkrivanja »pravega« pomena prepustiti kar bralcu, pri čemer se pač moramo soočiti z nespornim pomanjkanjem enoznačnosti, reprezentativnosti in relevantnosti izrečenega.

Literatura

- BIZJAK KONČAR, Aleksandra, 2012: Uvod. Aleksandra Bizjak Končar, Marko Snoj (ur.): *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 9–11.
- CHENAL, Odile, 2008: Medkulturni dialog: o čem govorimo? Vesna Mikolič, Krištof Jacek Kozak (ur.): *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU* (Ljubljana, 7.–8. januar 2008). Koper: Univerza na Primorskem, Založba Annales. 41–45.
- Gigafida: Besedilni korpus slovenskega jezika*, <http://www.gigafida.net/>
- GLOŽANČEV, Alenka, 2009: Analitična osvetlitev novejšje slovenske leksike. Alenka Gložančev idr. (ur.): *Novejšja slovenska leksika: v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 9–35.

¹⁰ O pretirani posplošenosti SSKJ lahko beremo v uredniškem napotilu k *Splošnemu tehniškemu slovarju* (STS) iz let 1978 in 1981: »Tehniki, ki jim je slovar predvsem namenjen, si bodo morali pomagati z analogijo, vednostjo ali lastnim preudarkom, če se ne bodo zatekali kakor vsak povprečen bralec k 'Slovarju slovenskega knjižnega jezika', ki ga izdaja Slovenska akademija znanosti in umetnosti.« (STS 1981 v Žagar Karer 2011: 120)

- HOLZ, Nanika, 2005: Mesto *Velikega slovarja tujk* v slovenski leksikografiji. *Jezik in slovstvo* 50/1. 87–99.
- JUVAN, Marko, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KALČINA, Liana (ur.), 2008: Bela knjiga Sveta Evrope o interkulturnem dialogu/White Paper on Intercultural Dialogue: Living Together As Equals in Dignity (Strasbourg, 7. maj 2008). *Mednarodna konferenca Izobraževanje za medkulturni dialog* (Nova Gorica, 8.–9. maj 2008). Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije. 76–110.
- KALLEN, Horace M., 1998: *Culture and Democracy in the United States*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- KOMEL, Dean, 2002: *Uvod v filozofsko in kulturno hermenevtiko*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KOMEL, Dean, 2004: Kaj je interkulturalnost? *Phainomena* 13/49–50. 161–178.
- KOZAK, Krištof Jacek, 2008: Kultura in umetnost v okviru medkulturnega dialoga. Vesna Mikolič, Krištof Jacek Kozak (ur.): *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU* (Ljubljana, 7.–8. januar 2008). Koper: Univerza na Primorskem, Založba Annales. 19–25.
- LUKŠIČ HACIN, Marina, 2011: Multikulturalizem kot spoštljivo sobivanje v raznolikosti. Marina Lukšič Hacin, Mirjam Milharčič Hladnik, Mitja Sardoč (ur.): *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 127–136.
- MEYER, Ingrid, MACKINTOSH, Kristen, 2000: When Terms Move Into Our Everyday Lives: An Overview of Determinologization. *Terminology* 6/1. 111–138.
- MIKOLIČ, Vesna, KOZAK, Krištof Jacek, 2008: Predgovor. Medkulturni dialog kot ključ evropske prihodnosti. Vesna Mikolič, Krištof Jacek Kozak (ur.): *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU* (Ljubljana, 7.–8. januar 2008). Koper: Univerza na Primorskem, Založba Annales. 13–15.
- MIKULEC, Borut, 2010: Od trka civilizacij do sobivanja v raznolikosti. *Sodobna pedagogika* 61/2. 252–267.
- Nova beseda: Besedilni korpus slovenskega jezika*, http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html
- SEDMAK, Mateja, 2009: Izzivi medkulturalnosti. Mateja Sedmak (ur.): *Podobe obmejnosti*. Koper: Univerza na Primorskem, Založba Annales. 13–35.
- Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, 2012: Uredila Aleksandra Bizjak Končar in Marko Snoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2008: Uredil Aleš Pogačnik. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- SNOJ, Marko, 2012: Predgovor. Aleksandra Bizjak Končar, Marko Snoj (ur.): *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 7.
- SUHADOLNIK, Stane, 1974: Dvoje novih leksikografskih del. *Slavistična revija* 22/3. 340–352.
- TAYLOR, Charles, 1994: *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. New Jersey: Princeton University Press.
- Veliki slovar tujk*, 2002: Uredili Miloš Tavzes idr. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- WELSCH, Wolfgang, 1995: Transculturality – The Puzzling Form of Cultures Today. *California Sociologist* 17–18. 19–39.
- ŽAGAR KARER, Mojca, 2011: *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŽELE, Andreja, 2009: Spremna beseda. Alenka Gložančev idr. (ur.): *Novejša slovenska leksika: v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 7.